

Բ Ի Ի Ր Ա Կ Ն

Լ Ր Ա Գ Ի Ր

ԳԻՏԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

Գ. ՏԱՐԻ

ԹԻԻ 59

131

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

1884

1. Բիւրակն առ այժմ ամիսը երկու անգամ պիտի հրատարակուի : — 2. Տարեկան գինն է ամեն տեղւոյ համար 2 1/4 արծաթ մէքիս, քղբասարուքեան ծախքը մեր վրայ ըլլալով : — 3. Ձեռքէ կը ծախուի հասք 400 բարայ : — 4. Բաժանորդ գրուիլ ուզողները դիմելու են կամ իրենց հասցէն որչեւոր են առ խմբագիրն ի Գրասուն Փարիզու Յակոբեան խան քիւ 43, 44: Նաեւ կրնան Ղալաքիոյ կողմը Ամերիկեա վանաւատսունն ալ դիմել Ելենի նամի փողոց քիւ 43: — 5. Բիւրակնի վերաբերեալ ամենայն գումարիւնք եւ բաժանորդական վնասմունք պէտք է ուղղել առ խմբագիրն : — 6. Անվնաս նամակ կամ որ եւ է գումարիւն չընդունուիր : — 7. Տասն օրինակի համար բաժանորդ գտնողին մէկ օրինակ ձեռք կը տրուի :

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մեծ մարդկանց հետաքրքրաշարժ գործերն. — Հե-
րոդոտոս Յոյն երեւելի պատմիչն. — Ինքնաճնու-
թիւն. — Քաղաւած. — Արուսեակ. — Գալիլէոս.
— Բանը պիտանիք. — Ազգային. — Քաղաքական:

ՄԵԾ ՄԱՐԻԿԱՆՑ ՀԵՏԱՔՐՔՐԱՇԱՐԺ ԳՈՐԾԵՐՆ

Մեծ մարդկանց կենսագրութիւններն
ընթերցած ատեննիս հետաքրքրաշարժ
իրողութեանց մէջ են նաեւ այն պարա-
գայք որ կապակցեալ են զանոնք անմահ
ընտղ երկասիրութիւններու շարադրու-
թեանց հետ:

Օրինակի աղագաւ, Պոսուէ շարադ-
րեց իւր մեծափառ քարոզներն իւր ծըն-
գաց վրայ: Պուլվր գրեց իւր առաջին
փրկասանութիւններն լաւապէս զգեստա-
ւորեալ և անուշահոտ իւղերով օծ-
եալ: Միլտոնն իւր մեծանուն գործն
սկսելէն առաջ Ս. Հոգւոյն ազդեցութիւ-
նըն հայցեց, և աղօթեց որ կենդանի
հուր մը դպչի իւր շրթանց: Ոսկեբերան
կը մտածէր և կ'ուսանէր երբ կը մտադ-
րէր նկարագրել զՍուրբն Պօղոս:

Պաքոն ծնրադրեց իւր մեծահռչակ

գործն շարադրելէ յառաջ, և աղօթեց
լոյս ընդունել յերկնից: Փօի երբեք չէր
կարող լաւ շարադրել առանց նախապէս
ատենախօսելու իւր ամենաբարձր ձայ-
նովն, և այսպէս իւր ջղային զօրութիւն
լիակատար գործունէութեան զարթուցա-
նելու:

Պէնթամ կը շարադրէր իւր երգեհո-
նին վրայ նուագելէ և երկար ատեն
քայլելէ յետոյ, Սէն Պէրնար շարադրեց
իւր մտածմունքն անտառաց մէջ, ոչինչ
այնքան կը բերկրեցնէր զինքն որչափ
Թանձրախիտ անտառաց առանձնութիւ-
նըն. հոն գտնելով, որպէս կ'ըսէր, զըր-
բերու մէջ գտածէն աւելի խորին և խոր-
հրդալից բաներ: Երբեմն փոթորիկն
հոն իւր վրայ կը հասնէր, առանց վայր-
կեան մ'իսկ ընդմիջելու զինքն իւր մտա-
ծութիւններէն:

Գամոէնս իւր ոտանաւորներն շարադ-
րեց պատերազմի զոռումներն իւր ա-
կանջն լինելով, զի Փորձուկալցի բանաս-
տեղծն զինուոր մը, և քաջ զինուոր մ'իսկ
էր միանգամայն: Սա շարադրեց նաեւ
իւր ուրիշ գեղեցիկ ոտանաւորներէն շա-
տերն այն ժամանակի մէջ երբ իւր հըն-

գիկ գերին փողոցներուն մէջ իրեն համար ուտեստ կը մօտար:

Բուսօ գրեց իւր գրքերն առաւօտն կանուխ. Լը Սաի՝ կէս օրին, Պայրըն՝ կէս գիշերին: Հարտուին լուսնալէ երկու ժամ յառաջ կ'ելնէր և կը գրէր մինչև կէս գիշերուան մօտ:

Արիստոտէլ զարմանալի հերպիւ աշխատատէր էր, բիչ կը բնանար և շարունակ կը յապաւէր իւր քունն: Հնարք մ'ունէր որով առաւօտն կանուխ կը զարթնուր, և իրեն համար զարթնուն աշխատել էր: «Դեմոսթենէս երեք ամիս ծովեզրին վրայ բարանձաւի մը մէջ անցուց իւր ձայնին թերութեանց յաղթելու համար: Հոն կը կարդար, կ'ուսանէր և կ'ատենախօսէր:

Բապլըէ շարադրեց իւր «Կեանք Կարկանդակի» հոռոմէական կարտինալներու ընկերութեան մէջ և Փարիզի եպիսկոպոսին աչաց ներքեւ: Լա Ֆոնթէն գրեց իւր առակներն գլխաւորաբար ծառի մը ստուերի ներքեւ: Փասքալ իւր խորհրդներէն շատերն գրեց փոքր թղթոց կտորներու վրայ իր պարապոյ վայրկենից մէջ: Ֆէնէլոն գրեց իւր Տելեմաքն Վէրսալի ապարանաց և արքունեաց մէջ, երբ միևնոյն ատեն թագաժառանգին ուսուցչութեան պարտիքը կը կատարէր: Թէ այսքան Ռամկավարական զիրք մը ելնէ այնպիսի աղբիւրէ մը և գրուի բահանայէ մը, կրնայ զարմանալի երեւիլ:

Լուտէր երբ կ'ուսանէր, միշտ իւր շունը կը նստեցնէր իւր ոտից քով. զայս շուն նա Վարդապետիկէն բերած էր և կը սիրէր կարի իմն: Փղոսկրեայ խաչելութիւն մը կը կենար իւր առջև սեղանոյն վրայ: Իւր գրասեղանոյն վերայ օրերով կ'աշխատէր առանց երբեք դուրս ելնելու. բայց երբոր շատ յոգնէր և զաղափարք սկսէին իւր ուղեղին մէջ անշարժ մնալ, յայնժամ իւր սրինգը և

կիթառը առնելով կ'ելնէր գաւթիւր և անդ կը նուագէր, յորմէ յետոյ զաղափարք կը թարմանային իւր մօտաց մէջ, որպէս ծաղկունք կը թարմանան ամառնային անձրեւէ մը յետոյ: Այսպիսի ժամանակաց մէջ երաժշտութիւնն իւր միակ միակ թարմութիւնն էր: Յիրաւի Լուտէր չէր վարաներ ըսելու թէ աստուածաբանութենէ չէրջ՝ երաժշտութիւնն էր առաջին արուեստն: «Երաժշտութիւնն», կ'ըսէր նա, «մարգարէից արուեստն է. այն միակ արուեստն է, որ նման աստուածաբանութեան կարող է ամբողջ հոգեւոյն յուզումն և ի փախուստ դարձնել զդէմն: Երաժշտութենէ յետոյ՝ եթէ ոչ անկից յառաջ, Լուտէր կը սիրէր մանուկներն և ծաղիկներն: Այդ մեծ մարդն կնոջ մը նման զորովալի սիրտ ունէր: Կալիին կ'ուսանէր իւր անկողնոյն մէջ: Ամեն առաւօտ ժամը հինգին կամ վեցին, իւր գրքերն, ձեռագրերն, և թղթերն հոն իւր անկողնոյն մէջ բերել կ'ուտար, և ժամերով կ'աշխատէր անդ: Եթէ դուրս ելնելու պէտք ունենար, վերադարձին կրկին կը հանուէր և անկողին կը մտնէր իւր ուսումն շարունակելու համար: Իւր վերջին տարեաց մէջ, ինք բարձրաձայն տուն կ'ուտար և իւր զրագիրք կը գրէին: Դուն ուրեք կը սրբագրէր: Տուներն իւր բերնէն կ'ելնէին կատարեալ: Եթէ այնպէս զգար թէ շարադրելու դիւրութիւնը կորուսանելու վրայ է, անմիջապէս կ'ելնէր իւր անկողնէն, ի բաց կը թողուր շարադրել և գրելն, և օրերով, շաբաթներով և ամիսներով տունէն դուրս եղած գործերով կ'զբաղէր: Բայց երբ զգար թէ շարադրութեան ներշնչութիւնը վերադարձած է, կրկին կը դառնար յանկուզին իւր և զրագիրն իսկ և իսկ գործի կ'սկսէր:

(Շարունակելի)

ՀԵՐՈՂՈՏՈՍ ՅՈՅՆ ԵՐԵԻԵԼԻ ՊԱՏՄԻՉԸ

Հերոդոտոս ծնաւ 484 տարի նախ քան զՔրիստոս և իբր 50 տարի յետ մահուանն. Կիւրոսի: Սա ծնաւ փոքուն Ասիոյ Յունական Քարիա նահանգին Ալիքարնա քաղաքին մէջ: Քարիա՝ փոքուն Ասիոյ հարաւային Արեւմտեան կողմն էր, Եւգեան ծովուն եզերաց մօտ: Հերոդոտոս սկսաւ ուսանիլ երբ դեռ շատ մանկահասակ էր: Սա ի ծնողենէ մեծափարթամ և բարձրաստիճան անձ մ'էր, և այն ժամանակները Յունաստանի մէջ սովորութիւն կար իւր աստիճանի պատանեաց լաւ մտաւորական կրթութիւն մը ընծայել: Ուրիշ ազգաց մէջ մեծատուն և հզօր գերդաստաններ իրենց երիտասարդները կը կրթէին միայն զինավարժութեան, ձիավարժութեան, մարմնամարզութեանց և ուրիշ այնպիսի կատարելութեանց մէջ որք կընծայէին անոնց առնական և շնորհալի անձնական կերպարանք մը և կարող կը հանդիսացնէին զանոնք հրապարակային խաղերու, և այլ և այլ բարեկամական մրցմանց մէջ զերազանցելու և նմանապէս պատրաստելու զանոնք իրենց թշնամեաց դիմադրելու համար պատերազմի դաշտին վրայ Յոյնք առանց զանց առնելու այս բաները, իրենց երիտասարդաց կը սովորեցնէին նաև կարգալ և զրեղ, կը բացատրէին անոնց լեզուի փիլիսոփայութիւնը՝ և կազմութիւնը, կը կրթէին զանոնք ուսանելու այն բանաստեղծները, ճարտասանները և պատմաբանները զորս իրենց հայրենիքը յառաջ բերած էր: Այսպիսեալ բոլոր հասարակութեան մէջ մտաւորական զործոց և զբօսանաց համար ճաշակ տարածուած էր լաւ հասարակ: Հանրութեան զործերն յատուկ այն նպատակին համար գումարեալ մեծ ժողովներու մէջ կը քննադատուէին ի ձեռն ճարտարխօսաց որք մեծապէս կը փառաւորուէին և կը բերկրէին զործածելով այն կատարելութիւնը որ մեծ կրթութեամբ ձեռք բերած էին՝ համոզելու, յաղթահարելու կամ զրգուելու իրենց ունկնդրութիւն ընող անեղ բազմութիւնները. և մեծ հրապարակային հանդիսից մէջ որ այն ժամանակները սովորական էին, ըմբռնամարտութիւններէ, մրցումներէ և խաղերէ ու զինուորական հանդէսներէ ի զատ կարգ մը զրազիտական զուարճութիւններ ալ կը պատրաստուէին, որք հրապարակային զուարճութեանց էական մէկ մասը կը կազմէին:

Ողբերգութիւնք կը կատարուէին, բանաստեղծութիւնք կը կարդացուէին, բրնարերգութիւնք կերգուէին և պատերազմական արշաւանաց պատմութիւններ և դրացի ազգաց աշխարհագրական և պատմական նկարագրութիւններ կը կարդացուէին ունկնդրաց խումուն բազմութեանց, որք ի մանկութենէ սովորած ըլլալով այսպիսի զործեր տեսնելու և անոնց ծափահարուիլը լսելու, սովորած էին անոնց յարգը ճանչնալ և զանոնք վաշել: Անտարակոյս այս զրազիտական ցոյցերը առաւել կամ նուազ ազդեցութիւն կընէին այլ և այլ մտաց վրայ ըստ զանազանութեան մտաւորական յատկութեանց և անհատական բարուց: Կը թրւի թէ Հերոդոտոսի մտաց վրայ մեծ և հզօր ազդեցութիւն մը ունեցան ասոնք նորա մանկական օրերուն մէջ: Երբ դեռ նա շատ մանկահասակ էր, զիստութիւն ստանալու մեծ նախանձով և եռանդեամբ վառեցաւ, և քանի որ կատարելութեան մօտեցաւ սկսաւ նոր գիւտեր ընելու փառասիրութիւնը ունենալ, որպէս զի հաղորդէ զանոնք իւր հայրենակցաց այն մեծ հրապարակային ժողովոց մէջ: Ըստ այսմ այն ինչ ըստ բաւականի չափահաս փիճակի հասաւ, որոշեց որ օտար երկրաց մէջ պտոյտ մը ընէ և իւր տեսածին և լսածին պատմութիւնները բերէ իւր հայրենակցաց:

Այն ժամանակաց մէջ ազգաց հաղորդակցութիւնը յառաջ կը տարուէր զըլխաւորաբար Միջերկրական ծովուն ջուրերուն վրայ . և խաղաղութեան ժամանակ հաղորդակցութեան մի միայն միջոցը վաճառականաց նաւերը և կարաւաններն էին որք թէ ծովով և թէ ցամաքով մէկ երկրէն միւսը կերթուէէին վաճառականութեան համար: Իրօք մէկ երկրի մը ուրիշ երկրի մը սովորութեանց, կերպերու և աշխարհագրութեան վրայ ունեցած բոլոր տեղեկութիւնը այս շրջագայող վաճառականաց պատմութեանց մէջ ամփոփուած էր: Երբոր զինուորական արշաւանքներ տեղի կունենային երկրի մը վրայ, հրամանատարք և բանակին հետ ընկերացող մատենագիրք շատ անգամ իրենց արշաւանաց մէջ տեսնուած տեսարանաց նկարագրութիւններն ի գիր կառնուին և համառօտիւ կը նկարագրէին իրենց անցած երկիրները: Այսու ամենայնիւ ասոնք բաղդատաբար հազուագիւտ պարագայներ էին , և սակայն եթէ դիպէին, լաւագոյն կերպով վաւերացեալ պատմութիւններ կը նմայէին որոց վրայ առաւել կարելի էր վստահանալ և նաեւ առաւել ձեւաւոր և կանոնաւոր կերպիւ մը կը պատմուէին քան թէ վաճառականաց պատմութիւններն, թէպէտեւ այս երկու աղբիւրներէն միասնաբար քաղուած տեղեկութիւնք շատ անբաւական էին և յաւէտ հետաքրքրութիւն գրգռելու քան թէ յագեցունելու կը նպաստէին: Վասն որոյ Հերոդոտոս խորհեցաւ որ եթէ Միջերկրականին եզերաց վրայ և Ասիոյ խորքերը գտնուող երկիրները կատարելապէս հետազօտէ, քննէ անոնց աշխարհագրական դիրքը, հետաքննին ըլլայ անոնց պատմութեանց, հաստատութեանց, սովորութեանց, կերպերուն և օրինաց, և ասոնք ի գիր առնու իւր հայրենակցաց հրահանգութեան և զուարճութեան հա-

մար, բոլոր իւր կարողութիւնները գործածելու ընդարձակ ասպարէզ մը պիտի ունենայ իր առջեւ:

Նախ Եգիպտոս գնաց. Եգիպտոս յայնժամ ամուր փակուած էր մարդկային սեռին մնացած մասին ընդդէմ կառավարութեան կասկածանաց և հսկողութեան պատճառաւ: Բայց յայնժամ մի քանի նոր քաղաքական փոփոխութեանց պատճառաւ , ուրիշ ճանապարհորդաց երկրին մէջ մտնելու ճամբայ մը բացուած էր: Հերոդոտոս առաջինն էր որ այս առիթէն օգուտ քաղեց: Ժամանակ մը այն երկրին մէջ անցուց և մանրամասնաբար ծանօթացաւ երկրին պատմութեան, հրնութեան , քաղաքական և ընկերական վիճակին և բոլոր այն մասնաւոր կէտերուն որոց վրայօք կը կարծէր թէ իւր հայրենակիցք կը փափաքէին տեղեկանալ: Բոլոր իր տեսածները մանրամասնաբար ի գիր արձանագրուց: Եգիպտոսէն դէպ յԱրեւելեան կողմ ի Լիբիանցաւ, և անտի ճանապարհորդեց յամրաշարժ ընթացիւք Միջերկրական ծովուն բոլոր հարաւային եզերաց վրայ, մինչև Ճիպրալթարի նեղուցը, նշանակելով ամենայն ինչ որ իւր անձնական դիտողութեան կը ներկայանար, և իւր նպատակին համար ուրիշ բոլոր կարեւոր կէտերուն համար տեղեկութեան ամենայն հնարաւոր աղբիւրներէ օգուտ քաղելով:

Այն վաղեմի ժամանակաց մէջ Ճիպրալթարի նեղուցը աշխահիս արեւմտեան կողմի ծայրը կը համարուէր, և ըստ այսում, մեր ճանապարհորդը հոն հասնելէն վերջը, իւր քայլերը ետ դարձուց դէպ յԱրեւելս: Գնաց ի Տիւրոս և Միջերկրական ծովուն Արեւելեան եզերաց վրայ գտնուած Փիւնիկեցւոց քաղաքները, և անտի աւելի յառաջ երթալով դէպ յԱրեւելս՝ գնաց յԱսորեստան և ի Բաբելոն: Հոս էր որ Մարաց և Պարսից և Կիւրոսի պատմութեան նկատմամբ զրաժ-

ներուն նիւթն ստացաւ: Այս երկրաց մէջ ժամանակ մը անցունելէն յետոյ՝ աւելի յառաջ գնաց դէպ յԱրեւելս ցամաքի ճանապարհորդութեամբ, և Ասիոյ խորերը թափանցեց: Սկիւնացւոց երկիրը այդ կողմի երկրիս ծայրը համարուած էր: Հերոդոտոս այս հեռաւոր երկրին զրեթէ անհետ ամայութեանց մէջ թափանցեց բաւական հեռի երթալով, մինչեւ որ տեսաւ որ իր հայրենակցաց հետաքրքրութիւնն զո՞նք ընելու չափ հեռացեր էր Եւգեան ծովուն եզերաց վրայ գտնուած լուսոյ և զօրութեան կեդրոնէն: Մնտի անցաւ և դարձաւ դէպի հիւսիս, և Գանուբի հիւսիսային կողմը գտնուող երկրաց մէջէն անցնելով կրկին դարձաւ Յունաստան, Եպիրոսի և Մակեդոնիայի ճանապարհով: Այն օրերուն մէջ այսպիսի ճանապարհորդութիւն մը ընելը արդեամբ զրեթէ ամբողջ ծանօթ աշխարհը հետազօտել էր:

Այսու ամենայնիւ հարկ է ծանուցանել հոս թէ շատ արդի գիտուններ, որք խնամով քննած են Հերոդոտոսի իւր թափառմանց մէջ տեսածներուն և լսածներուն պատմութիւնը, ծանրապէս կը տարակուսին թէ արդեօք իւր ճանապարհորդութիւնը իրօք իւր ցոյց տուածին չափ ընդարձակ էին: Որովհետեւ իւր նպատակն էր գրելիքը Յունաստանի մէջ հրապարակային ժողովներու մէջ կարդալ, անտարակոյս մեծ հրապոյր մ'էր այս իրեն որ իւր պատմութիւնը հնար եղածին չափ հետաքրքրաշարժ ընէ, և յառաջ բերէ ամենայն ինչ որ արտաքոյ կարգի կրնար համարուիլ թէ իւր թափառմանց ընդարձակութեան և թէ իւր տեսած տեսարանաց և առարկայից հրաշխիւթեան և թէ իւր երկարատեւ ճանապարհորդութեանց մէջ վիպասանական յատկութիւն ունեցող արկածից նկատմամբ: Կիկերոն զինքն իբր մատենագիր զովաբանած ժամանակ կը-

սէ թէ նա առաջինն էր որ պատմական եղելութիւն մը զարդարելու կարողութիւնը ցոյց տուաւ, բայց որովհետեւ զարդարանքը կրնայ երբեմն օրինաւոր սահմանէն դուրս ելնել, ոմանք կտախտանեն զՀերոդոտոս որ իւր պատմածներուն և ստորագրածներուն մեծ մասը յաւէտ իւր երեւակայութենէն քաղած է քան թէ որ և է ուրիշ աղբիւրէ մը: Ոմանք չեն հաւատար թէ այն երկրաց կէսն անգամ գացած ըլլայ, զորս կատարելապէս քննած ըլլալ կը ցուցնէ: Մինչդեռ այլք իւր յետին աստիճան մանրամասնութեանց մէջ վճռական ապացոյց մը կը տեսնեն թէ նա միայն իւր իսկապէս տեսածներն պատմած է: Միով բանիւ իւր հաւատարմութեան խնդիրը իր օրէն մինչեւ ցայսօր գիտնականաց յաջորդական սերունդները միշտ քննադատած են, և զօրաւոր կուսակցութիւններ ձեւացած են որք իրենց ընդունած զաղափարաց մէջ յեղածայրութեան զացած են, այնպէս որ մինչդեռ ոմանք հայր պատմութեան տիտղոսը կընծայեն նմա, այլք կըսեն թէ առաւել արժանաւոր է ստրաբօն հայր կոչել զայն: Այս օրինակ վիճաբանութեանց մէջ, և յիրաւի ամենայն վիճաբանութեանց մէջ, մարդկային սեռին մեծ մասին հաճոյագոյնն է հօգորապէս մէկ կամ միւս կուսակցութեան կողմ բռնել, և միոյն կամ միւսին հաւատալ կամ չհաւատալ լիովին և ի սրտէ: Սակայն կարգ մը մտքեր կան առաւել հանդարտ եւ առաւել հաւասարակշիւ, որ այս հաճոյքէն կը զրկեն ինքզինքնին, և որ կը տեսնեն թէ յաճախ, ամենադառըն և վճռական վիճաբանութեանց մէջ, ճշմարտութիւնը միջին կէտին վրայ է: Այս կարգի մտքեր ընդհանրապէս կարծած են թէ Հերոդոտոսի պատմութիւնը էականապէս ճշմարիտ են թէպէտ շատ պարագայից մէջ խիստ չափազանցեալ և յարդարեալ, կամ ինչպէս որ Կի-

կերոն կոչեց զայն, պճնեալ, և անշուշտ այնպէս պիտի ըլլային այն պարագայից մէջ յորս գրուեցան:

Մեր մանրամասնաբար չեմք կրնար նկարագրել Հերոդոտոսի հետագայ կենաց պարագայները: Յետ իւր վերադարձին իւր բնիկ նահանգին մէջ քաղաքական խառնակութեանց և կնճիռներու մէջ մըտաւ, որոյ պատճառաւ, մասամբ մը փախստական և մասամբ մը իբր տարագիր, Սամոսի կղզին քաշուեցաւ, որ Քարիա-յէն սակաւ ինչ հեռի է և ծովեզերքէն ոչինչ ՚ի բաց: Հոս ժամանակ մը առանցնութեան մէջ ապրեցաւ, և կըզբաղէր իւր պատմութիւնը գրելով: Այս պատմութիւնը ինը գրեանց բաժնեց, որոց իւրաքանչիւրին ինը Մուսայից անուանք տրուեցան յետոյ, զանոնք զանազանելու համար: Սամոսի կղզին, ուր այս մեծ զբոսգիտական երկասիրութիւնը կատարուեցաւ, շատ մօտ է Պատմոս կղզոյն, ուր քանի մը հարիւր տարի յետոյ Յովհաննէս Աւետարանիչ նմանօրինակ առանձնութեան մէջ և միւլնոյն լեզուն և զիրը գործածելով Յայտնութեան գիրքը գրեց:

Երբոր իւր պատմութեան առաջին գրքերէն մի քանին կատարելագործուեցան, Հերոդոտոս ձեռագիրը հետը առնելով գնաց յՈղիմպիա Տէրորդ ողիմպիադի մեծ հանդիսին ատենը: Ողիմպիադները չորս տարին անգամ մը տեղի կունենային: Ասոնց միջոցաւ Յոյնք իրենց ժամանակներն կը հաշուէին: Ողիմպիադները կը հռչակուէին խաղերով, ցոյցերով, տեսարաններով և հանդէսներով, որք այնպիսի շքեղ կերպով մը կը կատարուէին որ անբաւ բազմութիւնք սովոր էին Յունաստանի ամեն կողմերէն ժողովիլ և անոնց մասնակցիլ: Այս հանդէսները Յունաստանի արեւմտեան կողմը Ողիմպիա կոչուած քաղաքի մը մէջ կը կատարուէին: Այժմ այն վայրը ցոյց տուող ուրիշ նշան մը չկայ այլ միայն քա-

նի մը արտավար տեղւոյ մէջ խառնաշըփոթ և անհասկանալի աւերակներ: Հերոդոտոսի և իւր ճանապարհորդութեանց համբաւը իրմէ յառաջ հոն հասած էր, և երբոր ինքն Ողիմպիա հասաւ, իր պատմութեանց ունկնդրութիւն ընելու համար ժողովրդեան հետաքրքրութիւնը և եռանդը յետին աստիճան ըլլալը տեսաւ: Իւր պատմութիւններէն, որչափ որ գրած էր, շատ քաղուածներ կարդաց այն անբաւ ժողովումներուն որք հաւաքուած էին իրեն ունկն դնելու, և իւր պատմութիւնք անսահման ծափահարութեամբ ընդունուեցան, և ըստ որում այս ժողովմանց մէջ էին գրէթէ Յունաստանի ամենայն քաղաքագէտք, զօրավարք, փիլիսոփայք և գիտունք, վասնորոյ ասոնց ծափահարութիւններն իսկ և իսկ ընդհանրական հռչակ եղան, Հերոդոտոս մեծապէս զոհեղաւ որ իւր հայրենակիցք այնքան հաճոյք զգացին իւր պատմութիւններէն և որոշեց այնուհետեւ իւր ժամանակը նուիրել ժրութեամբ իւր պատմական երկասիրութիւնը շարունակելու և աւարտելու:

Սակայն երկոտասան տարիներ անցան մինչեւ իւր շրջագիծը լիապէս աւարտեցաւ: Յայնժամ դիմեց յԱթէնս այն քաղաքին մէջ կատարուած շքեղ տօնախմբութեան մը ժամանակ, և հոն վերստին ՚ի հանդէս ելնելով՝ գրած վերջի զբրեանց ընդարձակ քաղուածներն կարդաց: Այժմ իւր գրութեանց յառաջ բերած ըզմայլումն և ծափահարութիւնք մինչև իսկ մեծագոյն էինքան զառաջինս: Կարգացուելու մասերը որոշելու ատեն, Հերոդոտոս այնպիսի մասերը ընտրած էր որք ամենայն հաւանականութեամբ իւր Յոյն ունկնդրաց ուշադրութիւնը պիտի գրաւէին, և անոնցմէ շատերը այնպիսի տեղեկութիւնք էին որոց մէջ փառաւորնապէս ստորագրուած էին այն արշաւանքները զորս Յոյնք կատարեր էին իւր այցելած երկրաց վրայ մղուած վաղեմի պա-

տերազմաց մէջ: Ակնկալել թէ, այսպիսի պարագայից մէջ, Հերոդոտոս իւր պատմութիւնը բոլորովին անկողմնակալ կերպով ըրած ըլլար, կարծել է թէ պատմաբանը մարդկային չէր:

Ամենացիք մեծապէս կը սիրէին այս պատմութիւնները զորս Հերոդոտոս կը կարդար անոնց իւրեանց նախնեաց մեծագործութեանց վրայ, կը նկատէին զայն իբր ազգային բարերար մը որ անոնց զործքերը այսպէս արձանագրեր էր. և բացի այն անսահման գովաբանութիւններէն որ անոր կընծայէին, պարզեցին անոր նաև հրապարակաւ մեծագումար ստակ: Հերոդոտոս իւր կենաց մնացած մասին մէջ վայելեց շարունակաբար բարձրատիճան գրագիտական համբաւ մը որ յայնմ հետէ ժամանակաց հոլովմամբն յաւէտ ընդարձակած և աճած է քան թէ նուազած:

ԻՆՔՆԱՄՆՈՒԹԻՒՆ

Դարերէ ի վեր բազում մտքեր նախապաշարեալ էին խաբուսիկ հաւատով մը, թէ կենսական էակներ կրնան ծընունդ առնուլ անկենդան նիւթէ, թէ տարերց շամանդաղներն մասնաւոր զօրութեամբ մը միմեանց հետ միանալով կենսական էակներ կ'արտադրեն: Այս հաւատոյ պաշտպանք յառաջ կը բերեն, ըստ իւրեանց ուղիղ դիտողութեանց, բազմաթիւ փաստեր, որոց ամենքն մէկ հիման վրայ հաստատուած են. «Թէ որովհետեւ խիստ քննութեամբ մաքուր և կենսագործի ճանչցուած մարմնոյ մէջ կենդանիք ծնունդ կ'առնուն որ մերձակայից մէջ երբեք չեն զանուիր, սորա պարտին ինքնածին լինել:

Երկար ժամանակ կը կարծուէր թէ ամուսն միջոցի մտոյ վրայ գտնուած որդըն ինքնին սորա շամանդաղներէն յառաջ կուգայ, օձաձուկը Նեղոսի պա-

րարտ ցեխէն, Թրծուրն էր արդիւնք տերեւներու որոցմէ կը սնանի, և ոմանք զուրկ փորձառութեան գերիշխան սանձէն զորտն իսկ ինքնաստեղծ կը համարէին, այլքալ աւելի հանճարեղ լինելով՝ ձուկն, առնետն, Թեւաւոր միջատներն եւ օձերն առանց սեռական միջամտութեան ի կեանս զալ կարող կը կարծէին:

Նախնի ազգաց, և մինչեւ իսկ վերջին դարուց զիտնոց անմխտելի իրողութիւնք էին ասոնք: Զարմանալի չէ որ վերջին դարերէն առաջ ապրողք այսպիսի գաղափարներ իրենց մտաց մէջ կը տածէին, քանզի, տակաւին ուսումնական հետազօտութեան նախանձն իրենց կուրծքը չէր վառէր: Ասոնց ջնջումը պարտիմք վերջին դարերու, երբ զիտունք իրենց անխոնջ ջանիւք ապացուցին թէ քանի անհիմն և հակասական են այս կարծիք, թէ սոցա անսալն յոռի հետեւանաց և նոյն իսկ նիւթապաշտութեան կ'առաջնորդէ զմարդիկ:

Հոտած միան ինքնածնութեան յարմարագոյն աղբիւրներէն մին կը նկատուէր: Դիմալը Անգղիացի երեւելի բնագէտն, կ'ըսէ, «Իսկ կը յիշեմ թէ երբ 11 կամ 12 տարեկան տղայ մ'էի Թերի աղած կովու յօլուածի մը մէջ որդերու կոյտ մը տեսայ, անմիջապէս եզրակացուցի թէ ինքնածին են. չ'ունէի այնչափ դիտութիւն այս եզրակացութեան դիմադրելու կամ զայն բարեփոխելու, այն պահուն անկարելի էր: » Ազգերն ալ իրենց պատանեկութիւնն ունին: Իբր 2000 տարի այս էր մարդկային սեռի կարծիքն, զայս առաջին անգամ հերքողն եղաւ Փրանչիսկոս Բէտի բժիշկն 1668 ին: Հոտած միան դիտելով տեսաւ որ ճանճեր բոլորտիբք կը բզզային, և սկսաւ փորձի: Երկու թարմ մսի կտոր առնելով մին բացօդեայ վայր մը և միւսն ապակեայ ամանի մը մէջ դրաւ և օդապինդ զոցեց: Մի քանի օրէն զտաւ որ ճանճերէ պահպան-

ուածն զուրկ էր այն որդերէն մինչ միւսըն մեծ քանակութեամբ կը պարունակէր: Գոհ չ'իյնելով ասոր, կրկնեց իւր փորձը դոյզն ինչ փոփոխմամբ, այս անգամ փոխանակ անոնն թղթով ծածկելու բարակ կտաւով ծածկեց: Երկու օրէն փտած մսի զարշահոտութիւնն սկսաւ առատապէս ծածկոյթի ծակերէն դուրս գալ, ճանճերն հրապուրեալ դիւթիչ բոյրէն վրան հաւաքեցան: Այս անգամ արդիւնքն առաջնոյն նման էր, միայն սատարբերութեամբ թէ կտաւին վրայ որդերու կոյտեր կային, ճանճերն մսին չը կարենայով մերձենալ ծածկոցին վրայ իրենց ձուերն ածեցին՝ որք գործուածին ծակերէն մեծ լինելով դուրսը թխեցին:

Այսպէս Բէտի ջնջեց մսոյ մէջ ճեղքային քննածնութեան հաւատքն և իր հետ ասոր նման շատերն: Նոյնն ապացուցին Շէվամբրտամ և Բաւմէր որք յաջողեցան ինքնածնութեան զաղափարն իրենց ժամանակակից զիտուններու մտքերէն ջնջել, վերջապէս իրենց շարունակական փորձերովն ընդհանուր մարդկութեան շղթայապիրկ մտքերն ազատել:

Սակայն ինդիրն աստ դադար չ'առաւ: Հազիւ գիտութիւնն այս խաւարն փարատեց և ճշմարտութիւնք ընդունուեցան, մանրացոյցի զիւտն տեղի ունեցաւ և իր հետ 'ի լոյս բերաւ նոր աշխարհ մ'ալ որոյ բնակիչք սոսկական աչաց անտեսանելի են: Արդ մանրադէտի միջոցով կարող եմք տեսնել և քննել կենդանեաց այն ստորնագոյն դասն որ մինչ վերջին դարս անձանթ էր: Այս ապրող գոյութեանց անհատներն ոչ միայն անկարող եմք տեսնել լոկ աջօք, այլ միջակ կարողութեամբ մանրադէտք իսկ կարող չեն զանոնք որոշակի ցուցնել, պէտք է 1500 — 2000 տրամագիծ ունենան: Կենդանեաց այս դասն իրենց մանրութեան պատճառաւ երբեմն շամանդաղային կեանք կոչուեցան, և շատերն

կը հաւատան թէ շամանդաղէ ի կեանս փոփոխութեան առաջին քայլն աստ է: Մանրաճճեաց գոյութիւնն նախ տեսնուեցաւ գործարանաւոր խառնորդոց և խըմորման մէջ, արդ պէտք է բացատրել թէ ուստի յառաջ եկաւ զուտ բաղադրութեանց մէջ մանրաճճեաց այս ժխորը: Միթէ կարելի է ճանճերու կամ ուրիշ կենդանոյ մը արդիւնքն լինել: Ոչ, այս չէ պատճառն, քանզի մեծ զգուշութեամբ պահպանուած հեղուկներուն մէջ առատօրէն յառաջ կուգան և միլիոնաւոր փորձերու մէջ չ'կայ հատ մը որ տեղի տայ այս կարծեաց: Ուստի ասոնք սկիզբ կ'առնուն նիւթէ և ոչ թէ ո և է ուրիշ աղբիւրէ: Ինքնածին են: Այս էր անխուսափելի հետեւանքն, նիւթապաշտութիւն հազիւ դողոջ փաստերով կանգուն, նոր և հաստատ հիմ մը գտնել կարծեց, ալ ինչ կը պակսէր իւր թերահաւատ աշակերտներն համոզելու: Կենաց սկզբունքն, իրենց մի դժուարին խոչընդոտն նիւթոյ հետ մի և նորա մի վերափոխեալ վիճակն էր:

Ուսումնական աշխարհն շուտով երկու հակառակ կուսակցութեան բաժնուեցաւ, մէկ կողմէն Պիւֆօն և Ներհամ, որոց առաջինը կը պաշտպանէր իր գործարանաւոր շամանդաղներն, և վերջինն կը հաւատար յատուկ բուսարտադրիչ գորութեան որ շամանդաղներն մէկ մէկու կը քաշէր կենսաւոր էակներ յառաջ բերելու: Միւս կողմէ անուանի Սթալանծանի, որ 1777ին սոցա հակառակ արդիւնք ի լոյս բերաւ, որոշակի կ'ապացուցանէր իւր փորձերով թէ կարելի չէ մանրաճճեաց առանց ծնողի գոյութիւնն առնուլ: Գործարանաւոր խառնուրդ մը օդաբաց անոնի մը մէջ անշուշտ կը լեցուի այն կենդանեօք, սակայն ուսումնական նախագգուշութեամբ զանոնք օդոյ հաղորդակցութենէ արգիլելով կարելի է անապական պահել:

Բաադէօն և Դինդալ մեծածայն կը հաստատեն այս ճշմարտութիւնն. առաջնոյն նշանաբանն է «Ex ovo non est vita». և այս սկզբունքով ըրած գիւտերն ամբողջ աշխարհն և մասնաւորաբար Գաղիա, բազմամիւ դժբաղդութեանց շատերէն ազատած է և պիտի ազատէ: 1865 ին գտաւ շերամի հիւանդութեան պատճառ եղող մանրաճճին որ 15 տարիէ ի վեր Գաղիոյ մէջ հազարաւոր շերամագործք զէպի կորուստ կը տանէր:

Դինդալ, Անգղիոյ Բաադէօն, իւր անդուլ և մանրազնիին փորձերով այս իրողութեան վրայ առատ յոյս կը հեղու: Օգտակար կրնայ լինել մեր ուշիմ ընծերցողաց, որ նկարագրեմ այն պարզ սակայն դժուար փորձերու կերպն որով այս երկու անձինք ինքնածնութեան հաւատքն ջնջեցին.

Ան փորձի խողովակ մը (Test — tube) և լեցնելը զայն մինչեւ 2/3 ըր զործարանաւոր խառնուրդով մը, զոր օրինակ շողգամի, վարունգի, թէյի և այլն. մի քանի վայրկեան եռացնելէ յետոյ առանց եռալն դադրեցնելու խողովակի բերանն քիմիագէտի կանդեղի միջոցաւ զոցէ: Այսպիսեալ սորա մէջ գտնուած մանրաճճիք և իրենց ձուերն կրնան մեռնիլ և հեղուկն արտաքին օդէ պաշտպանեալ անկարող կ'ըլլայ ու է կեանք յառաջ բերել, և յստակ կը մնայ ամիսներ ու տարիներ: Պատիան նոյն փորձերով հակառակն կը հաստատէր, բայց վերջերս տեսնուեցաւ թէ իւր պատրաստութիւնք թերի էին և հետեւաբար ելքը սխալ: Այս և նման դիւրահաւատ գիտունք առաջարկեցին այս ինչ կամ այն ինչ աստիճան ջերմութիւն իբր նպաստաւոր կենսարտադրութեան: Նոյնը միւս կողմանէ փորձուեցաւ, սակայն ի զուր, վախճանք հակառակն կը հաստատէին: Վերջապէս ամեն կարելի եղած միջոցք ի գործ դրուեցան ինքնածնութեան կա-

րելիութիւնն ապացուցանելու, բայց ամենքն ալ վրիպեցան իրենց տեսակէտէն, և այսօր 19րորդ դարու պարծանքն է, «արտաքոյ ձուոյ ոչ զոն կեանք: »

Մինչ կը հաւատամք թէ մանրաճճիք ինքնածին չեն և չեն կրնար լինել, պարտիմք ցուցնել թէ սուտի և ինչպէս յերեւան կ'ելնեն ու կը բազմապատկուին: Ասոնց ծնունդն և բազմապատկութիւնն կենդանեաց ընդհանուր օրինաց համաձայն է. մէն մի անհատ իւր ծնունդն, կատարելութիւնն և մահն ունի: Մանրաճճեաց սերմերն օդոյ մէջ առկախ մասանց փակչելով՝ հոսանաց միջոցաւ այլուրեք կը փոխադրուին անդ ծնունդ տալու իրենց մասնաւոր տեսակին և ծաւալելու ըստ պարագայից օդոյ, ջրոյ և խմորի մէջ: Գործարանաւոր խառնուրդոց մէջ զիւրաւ կը սնանին, և արեան, մկանանց, թոքի, լեարդի և այլոց մէջ կրնան զետեղուիլ և ախտերու պատճառ լինել: Ասոնք կ'անին ըստ պարագայից. ջերմութիւն և աղտեղութիւն կը նպաստեն իրենց ծննդեան և ծաւալման, իսկ ցուրտն, մաքրութիւն, և քիմիական բաղադրութիւնք, ինչպէս փինական թմուկն (Acide phénique) աննըպաստ են և մահառիթ: Այժմու հետախտըն արդիւնք է մանրաճճեաց որոց տեսակն և սպաննիչ դեղն դեռ կատարեալ ճանչցուած չէ: Թորախտն յառաջ կուգայ մասնաւոր մանրաճճեաց թոքի մէջ զետեղուելովն, ուր փոքր ճեղքեր գտնելով պէտք եղած սնունդն կ'ստանան և անդ բազմանալով մահառիթ տխտն իւր կատարման կը հասցնեն: Զերմն, ծաղիկըն, հարսանիքն և այլն նմանօրինակ աղբիւրներէ ծագում կ'առնուն: Պէտք է գիտնալ թէ այս ստորին կենդանեաց մարդկային կազմութեան մէջ բոյն դնելն առողջապահական վիճակէ կախումն ունի. կատարեալ առողջ անձ մը ապահով է ասոնց յարձակումէն, իսկ տկար

կազմութիւնն զանոնք զիւրաւ կը հիւրընկալէ:

Նպատակս չէ բժշկական խնդրոց վերայ նստել, այլ ցուցնել թէ մանրածնիք յառաջ կուգան միայն այն ատեն երբ իրենց բնութեան յարմար բնակարան մը գտնեն: Երբ խաղողի ջուրն զինւոյ և քացախի կը փոխուի, պատճառն այն է որ այդ ջուրը սննդարար է այն մանրածնեաց համար, որք խաղողն զինւոյ փոխելու պաշտօնն ունին: Օդոյ մէջ զըտնուած սերմերն հողմերէն տարուբերուելով տակառին մէջ կ'իյնան և սնանկելով կը բազմանան: Գարեջուր շինելու համար շատ անգամ մարդիկ կ'ստիպուին այս խմորեցուցիչ կենդանիներն արուեստով հոն ներմուծել, հին գարեջրոյ մաս մը պատրաստեալ հեղուկին հետ խառնելով: Կեռասի որդն ճանճի մը հաւկթէն ծնունդ կ'առնու որ պտուղին վրայ գտնուած ճեղքուած է մը սնունդ առնլով որդ մը կ'ըլլայ: Եթէ ուսումնական զգուշութեամբ փակուած և երկար ատեն կենսազուրկ մնացած բաղադրութեան մը ամանը ծակելով թողումք օդոյ հետ ազատօրէն հաղորդակցելու՝ 24 ժամէն անշուշտ կը լեցուի մանրածնեօք: Արդ, ասոնց նման հազարաւոր ապացոյցք յառաջ կրնան բերուիլ հաստատելու ինքնածնութեան գաղափարին անհիմն լինելն: Ամեն պարագայից մէջ որ կը կարծուի թէ անկենդանէն կեանք յառաջ եկած է, կըրնայ յայտնուպէս ապացուցուիլ թէ այդ կեանք լուր ծնողն ունեցած է:

ՈԹՈՆ ՃԻԼԱՃԵԱՆ

Նախկին փիլիսոփայք սուրբ Էին բաղդատել մարդկային կիրքերն վայրենի ձերբող հետ, և մարդուն խելքը կառապանի հետ որոյ պաշտօնն է ուղղել և կառավարել զանոնք ըստ հաճոյից:

ՔԱՂՈՒԱԾ

Արեւելքի այս Դշ. աւուր Թերթովն հրատարակեալ Մնզղիայէ գրուած երկար գրութեան մը պարբերութեանց միոյն համառօտութիւնն է հետեւեալն:

«Այլ երկիրներու մէջ կիւրակէն զքօսանքի օր մը նկատուած է. յԱնկլիա աղօթքի և կրօնական կրթութեան օր մ' է այն: Ամբողջ Լոնտոն կերպարանափոխ կը լինի այդ օրն: Ամայի փողոցներ, զոց խանութներ տխուր երեւոյթ մը կուտան քաղքին, որ գերադրապէս անախորժ տրպաւորութիւն կը ներգործէ օտարականին վրայ: Առաւօտեան ժամ 11ի մօտերն զանքակը կը սկսին հնչել: Այն ատեն փողոցներու երեւոյթն պահ մը կը փոխուի: Կը տեսնես ամեն կողմ այր, կին, ծերունի, երիտասարդ, մանուկ, որք կ'երթան եկեղեցի, լուրջ դիմօք, աղօթագիրք ի ձեռին: Անկլիա Եւրոպայի ամենէն բարեպաշտ երկիրն է: Ըստ վիճակագրական հաշւոյ մը, 100,000 մարդու համար իտալիոյ մէջ կայ 81 եկեղեցի, Դերմանիոյ մէջ 84, Ֆրանսայի մէջ 105, Սպանիոյ մէջ 112, իսկ Անկլիոյ մէջ 144: Լոնտոն միայն ունի 1500ի մօտ եկեղեցի, մատուռ կամ աղօթատեղի, և չ'եմ կարծեր որ դոցա մէջ գտնուին շատեր, ուր ժողովուրդն խռնուած չը լինի կիւրակէ օրերն, ես որ եկեղեցին գնացի, միշտ հոծ բազմութիւն գտայ: »

Ինչ զարմանալի հակապատկեր մը կը ներկայանայ Անգղիա մեր երկրին քրիստոնեայ ժողովրդոց:

Կ'երեւի թէ Անգղիացիք քաջ զգացած են այն Աստուածային պատուիրանի զօրութիւն որ հանգստեան օրն սուրբ պահել կը հրամայէ յասելն թէ, «Իմ շաբաթներս պիտի պահէք եւ իմ սրբարանըս յարգէք ԵՍ ԵՄ ՏԷՐԸ»:

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Այս պայծառ և զեղեցկափայլ աստղն որ գրեթէ վեց ամիս շարունակ կը փայլի ընդ երեկս իբր երեկոյեան աստղ, և մնացեալ ժամանակն՝ ընդ առաւօտս իբր առաւօտեան աստղ, աստղաբաշխներէ ոմանք զայն Վէնիս կը կոչեն որ կը թարգմանուի մոլորակ սիրոյ:

Ի նախնի ժամանակս, երբ ժողովուրդը կը կարծէին թէ աստղը կը կառավարեն իւրեանց բաղդ, նոքա, որ կը ծնանէին Արուսեակի պայծառագոյն եղած ժամանակ, կը համարուէին բարեբաւտիկ, զի Արուսեակ կը նկատուէր մի բաղդաւոր աստղ, իսկ Հրատ, ընդհակառակն դժբաղդ:

Արուսեակ, զեղեցկագոյնն յաստեղց, աւելի նման է մեր երկրագունտին բան որ և է այլ երկնային մարմին: Բազումք յաստեղց, զորս կը տեսնեմք երկնից կամարի վրայ, են մեծ հրեղէն գունտք, նման արեգական և յորս միայն Արուսեակն է որ կը հաւասարի մեր երկրագունտին ըստ մեծութեան: Արուսեակ մեր մերձագոյն դրացին է, և իւր արեգական շուրջն ունեցած շաւիղն առաւել մօտ է մեր երկրի, քան Հրատի որ է մեր երկրորդ դրացի:

Արուսեակն արեգակէն հաշուելով, երկրորդ մոլորակն է, երկիրս երրորդն՝ և Հրատ չորրորդն: Յորժամ կը հայիմք յԱրուսեակն պարզ աչօք, ընդ երեկս, զայն կը տեսնեմք լուսոյ փոքրիկ կէտի մի նման, բայց երբ կը դիտեմք հեռադիտակաւ, նա կ'երեւի մեզ իբր փոքրիկ մի աշխարհ կախեալ երկնից կամարէն. և վիճակը կամ փոփոխութիւնը մեծութեան նորա կարեն տեսնուիլ սկսեալ ի փոքր մահիկէ մինչ զլուսմն: Այս փոփոխութիւններն առաջին անգամ դիտեց Գալիլէոս Իտալացի աստղաբաշխն, յամի Տեառն 1640 ին:

Որպէս ասացաւ ի վերեւ, Արուսեակն հանգոյն է մեր երկրագնտի: Նա կը դառնայ արեգական շուրջն. բայց իւր տարին եօթն ամիս ու կէս է, ունի նաև եղանակներ, բայց չէ զիտցուած թէ չորս են: Նաև երկրիս նման կը թաւալի իւր առանցքին վրայ, և ունի տիւ և գիշեր: Բաց աստի զիտցուած է զննութեամբ թէ Արուսեակ ունի մի խիտ մոնոլորտ, և ուստի կ'ենթադրուի թէ ունի ուլկիանոս, ծով, ծոց, լիճ, կղզի, գետեր և ուլկիանեան հոսանքներ, և ըստ այսց Արուսեակ ունենալուն է նաև ամպեր, անձրև, հողմ, փոթորիկ, փայլատակունք, և թերեւս ձիւն և սառ:

Այս ամեն բաներէն կրնայ մէկը ենթադրել թէ Արուսեակ է մի միսթարական վայր բնակութեան, սակայն պարտ է յիշել թէ որչափ որ մերձ է արեգական, և մեր երկրագնտին ընդունածին կրկնապատիկը ջերմութիւն կ'ընդունի, չկրնար մեզ նման էակաց բնակելի լինել:

Գիտեմք թէ մեր եղանակը յառաջ կուգան երկրիս $25\frac{1}{3}$ աստիճան հակումէն. եթէ երկիրս առանց հակման իւր առանցից վրայ թաւալէր, երբեք եղանակի փոփոխութիւն չպիտի լինէր. ձմեռ եղած տեղ միշտ ձմեռ և ամառ եղած տեղ միշտ ամառ պիտի լինէր. և ընդհակառակն եթէ չափազանց հակեալ լինէր, ձմեռն սաստիկ ցուրտ և ամառն սաստիկ տաք պիտի լնէր: Արդ, Արուսեակն աւելի հակեալ է քան զմեր երկիր, ուստի հոն ձմեռն յոյժ ցուրտ և ամառն յոյժ ջերմ պիտի ըլլայ, և հետեւապէս մեզ նման արարածոց անհանդուրժելի:

Վասնորոյ անկարելի է ըսել, թէ այս շքեղ մոլորակն բնակելի է, բայց թերեւս պիտի գայ մի օր ո՞ր գիտէ միլիոն տարի վերջ գուցէ, յորում մեր երկրագնտը դադրի բնակելի լինելէ լուսնի նման, և Արուսեակ սկսի բնակելի լինել մեզ նման էակաց, որք դիտեն յայնժամ գերկնից

կամար, և տեսնեն մեր երկիրն պայծառ
աստղի մը նման: Եւ նաև նորա սքան-
չանան նորա վրայ և յարուցանեն զը-
ռար և կնճիռ խնդիրներ, որպէս մեր
այժմ կը յարուցանեմք Արուսեակի վրայ:

յԱնգղիարէնէ

ԱՍՔԱՆԱԶ Յ. ԳԵՈՐԳԵԱՆ

Բարձ Վ. որ ի Պարտիզակ.

ԳԱԼԻԼԵՈՍ

Այս մեծանուն աստղաբաշխին հետե-
կալ գեղեցիկ պարբերութիւնը որ իւր
ժամանակի մոլար վարդապետութեան
մը վրայ գրած է, յարմար սեպեցի ըն-
ծերցողացդ ներկայել:

«Ո՛ր աստիճանի մեծ՝ և հասարակ կ'ե-
րևնայ ինձ անոնց սխալմունքներն, որ
իրենց գիտութիւնն ու մտաց զօրու-
թիւնն, Աստուծոյ գիտութեան և զօրու-
թեան հետ չափել կը համարձակին, որ-
պէս թէ այն բանը միայն կատարեալ լինէր
որոյ ճշմարտութեանն իրենց միտքը կը
վկայէ: Ես, սակայն ընդհակառակն կ'խոր-
հիմ թէ Աստուած բնութեան գործոց մէջ,
համեմատութեան ու կատարելութեան ու-
րիշ չափ մը ունի, որ մեր չեմք կրնար
իմանալ, ուստի այն գործքերը, որ մեր
հասողութենէն վեր են, անկատարնե-
րուն կարգն կը դասեմք: Եթէ մարդոց
կառավարութեանն յանձուէր երկնային
մարմնոց կարգադրութիւնքն և անոնց ա-
րագ ընդ արագ շարժիլն, յայնժամ նորա
իւրեանց մտաց հասողութեամբն կատար-
եալ կարծած համեմատութեամբ մը
պիտի կարգադրէին: Աստուած՝ սակայն
ընդհակառակն, չ'նայելով մեր երևակա-
յական չափերուն, անանկ պատշաճ եղա-
նակաւ մը կարգադրեց զանոնք, որ ոչ
միայն դժուարին կ'երևնան, այլ նաև
մեր հասկացողութենէն վեր: Երկրաչա-
փութեան անտեղեակ ոք, զուցէ տըրտ-
մի խորհելով թէ ինչո՞ւ համար բոլորա-

կին շրջապատը, ըստ ամենայնի հաւա-
սար չէ տրամագծին երեքին չափովն,
կամ այլ մի մասնաւոր համեմատու-
թեամբ, այժմու ունեցած համեմատութե-
նէն տարբեր, որում չեմք կրցեր տակա-
ւին խելահաս լինել: Իսկ այն որ է տեղ-
եակ, զիտէ թէ՛ եթէ ուրիշ կերպ ըլլային
անոնք, ուրիշ անհամար զարմանալի
յատկութիւնք որ հիմա ունին, պիտի կոր-
սընցունէին, և այն ատեն բոլորակին յատ-
կութեանց և ոչ մին ճշմարիտ և ուղիղ
պիտի լինէր: Ոչ զուտին մակերևոյթը
իւր մեծ շրջապատին քառապատիկը պի-
տի լինէր, ոչ ալ զուտը իր գլանին հետ
պիտի բաղդատուէր, ինչպէս երկուքը ե-
րեքին հետ: Ի մի բան, յայնժամ երկրա-
չափութեան մի մասը ճշմարիտ չ'պիտի
լինէր ինչպէս է հիմայ: Եթէ մեր ամե-
նէն երևելի ճարտարապետներէն միոյն
յանձնուէր, որ հաստատուն աստեղաց
անթիւ բազմութիւնն՝ երկնից ընդարձակ
կամարին մէջ շարէ, կարծեմ թէ իրեն
գեղեցիկ կարծած կարգաւն պիտի շարէր
զանոնք, ոմանք քառանկիւնի ձևերով,
մի քանին վեց անկիւնի, ուրիշները ութ
անկեան. մեծաց հետ փոքունք և միջակ-
ներն համարանքով պիտի բաժնէր, այնպէս
որ ամենքն ալ իրարու հետ հաւասար հա-
մեմատութիւն մը ունենային, յայնժամ
պիտի խորհէր թէ զարմանալի կերպով
մը, անոնք իրարու հետ համեմատեց ճար-
տարութեամբ: Սակայն Աստուած սըփ-
ռեց զանոնք, որպէս թէ ըստ պատահ-
ման, և մեր գիշռանքն կը կարծեմք
թէ ինքը երկնից կամարին ներքև ցըր-
ուեց զանոնք առանց կանոնի, առանց
չափի և առանց վայելչութեան:

Ռոտտադոյ

ՄԻՀՐԱՆ

Պ Ի Տ Ա Ն Ի Բ Ա Ն Ք

Մեռած մարդոցմէ մնացած մուճակներ-
բուն սպասողն պէտք է որ բոկսանքալէ :

Խօսքի մէջ խոհեմութիւնը աւելի լաւ
է քան զճարտասանութիւն :

Մարդիկ կան որ կը խօսին անանկ բա-
ներու վրայ՝ որ չեն հասկնար, ոմանք ալ
կը գովեն առաքինութիւնը՝ երբ իրենք
չեն գործեր :

Ամենէն բարակ մազը շուք ունի, ա-
մենէն փոքր գործն ալ հետեւանք մը ու-
նի :

Եթէ կուզես գիտնալ ոսկւոյ յարգը,
գնա օտարէն փոխ ուղէ մի ոսկի :

Եթէ զաւկիդ երջանկութեան կը ցան-
կաս, սովորեցուր անոր հնազանդութիւն
եւ անձնիշխանութիւն :

Ո՛չ տարիքով մեծ, այլ իմաստութեամբ
ծեր լինեն է գովելի :

Որչափ մեծ տնունի տիրանաս, այնչափ
պարտիս զգուշանալ քու փոքր գործե-
րուդ մէջ :

Ամէն բան Աստուծմէ ստացած եմք,
բաց ի մեզաց :

Կրօնքը ինքզինքնիս ճանչնալով կըսիսի,
զԱստուծո՞ւ ճանաչելովնիս կը կատարեալ-
գործի :

Մարդուն ունեցածին նայելով կը նա-
խանձինք, սակայն երբ անոր սրչափ քիչ
վայելել տեսնայինք, յայնժամ յաւէտ իւր
վերայ պիտի խղճայինք :

Բարեխառնութիւնը, կրակին վրայ
փայտ, շտեմարանին մէջ ալիւր, կարա-
սին մէջ իւղ, մարմնայն մէջ ոյժ, մաքին

մէջ իմաստութիւն եւ բոլոր մարդկային
կազմութեան մէջ զօրութիւն կը դնէ :

Ինչպէս վարդին թուփը անուշահոտ
ծաղիկներէ ու սուր փուշերէ կը բաղ-
կանայ, ինչպէս երկինք մերթ պարզ մերթ
ամպամած կը լինի, եւ մերթ գեղեցիկ
մերթ փոթորկալից, այսպէս մարդուս
կեանքն ալ յուսով ու վախով, ուրախու-
թեամբ ու տրտմութեամբ, բերկրութեամբ
ու ցաւով լեցուն է :

Եթէ քրիստոնէական եկեղեցւոյ իւրա-
քանչիւր անդամներէն Աստուծո՞ւ անանկ
սրբութիւն մը կը պահանջէ, որ երբեք
անմոքուր բանով մը խառնած չ'ըլլայ,
եթէ ինքը ժողովուրդներէն ոչ ոք կ'ըն-
դունի, բայց եթէ անոնք որք քրիստո-
նէական շնորհներով լի են, եւ եթէ
ինքն ժողովուրդներն աշխարհի լոյսը ու
երկրի աղբ ըրաւ, իրենց բարի օրինակ-
ներով ուրիշները լուսաւորելու եւ հո-
գեւոր բանիւք ու բարի խրատովք զանոնք
յորդորելու համար, ապա ուրեմն ինչպէս
կարելի է բացատրել այն բաներն՝ որ
Աստուծո՞ւ կրօնի պաշտօնեաներէն կը պա-
հանջէ : Ժողովուրդք՝ իրենց բարի վա-
րուք իրարու օրինակ պիտի լինին, պաշ-
տօնեայք սակայն այն նոյն օրինակներուն
օրինակ պարտին լինել :

ՄԻՀՐԱՆ

Ռոտոսգոյ

ԵՐԵՔ ԱԶՆԻԻ ՍԿԶԻՈՒՆՔ

Երբ առանձին ես՝ զգուշացիր խոր-
հուրդներէդ. երբ ընտանիքի մէջ ես՝
զգուշացիր բնութենէդ. երբ ընկերու-
թեան մէջ ես՝ զգուշացիր խօսքերէդ :

ԵՐԵՔ ՎԱՏ ՍԱԿԱՐԿՈՒԹԻՒՆՔ

Երբ Եսաւ վաճառեց իւր անդրանկու-
թեան իրաւունքը ոսպնաթանի մը համար
երբ Յուդայ վաճառեց իւր Տէրը երե-
սուն կտոր արծաթի համար : Երբ մարդ
կը տուժէ իւր անձ աշխարհը շահելու
համար :

ՏԻԳՐԱՆ Մ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

Սեբաստիա

Ա.ԶԳԱՅԻՆ

Ազգային վարչութեան խառն ժողովոյ կողմէ Պատրիարքական փոխանորդ Հօր յանձնուած նոր պաշտօնին վաւերացումը խնդրող թաղերին նկատմամբ Բ. Դռնէն դիտողութիւններ եղած լինելով՝ կը լըսեմք թէ յիշեալ ժողովն յառաջիկայ Գշ. օր ըստ Ազգային Սահմանադրութեան Պատրիարքական տեղապահի ընտրութիւն պիտի կատարէ:

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԱՅ ՆՊԱՍՏԱՄԱՏՈՅՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ Ի ՌՈՏՈՒՅՑ

Գրեթէ երեք տարի եղաւ յորմէ հետէ սոյն բարենպաստակ եւ բարեջան ընկերութիւնն կազմուեցաւ, նպատակ ունենալով օգնել դաստիարակութեան ծաւալման, եւ աղքատիկ սանուց եւ սանուհեաց առ այս վախճան յառաջ եկած ամեն արգելք բառնալ: Ընկերութիւնը, չարթական բաժին 10 փարա տուրք մը առնելէ զատ, ունի նաեւ դանձանակ մը, վաւերացեալ Ազգ. Թաղ. խորհրդոյ դիւանէն, որով մերթ ընդ մերթ մասնաւոր նուէրներ եւս կը հաւաքէն: Սոյն եկամտից 23 առ $\frac{1}{100}$ Հայոց Միաց. ընկերութեան 32 $\frac{1}{2}$ առ $\frac{1}{100}$ Ս. Թաղ. թաղի Ս. Յովհաննէան, 32 $\frac{1}{2}$ առ $\frac{1}{100}$ Ս. Խաչ թաղի Յիսուսեան եւ 10 առ $\frac{1}{100}$ Աւետարանականայ Հայկեան վարժարանաց աղքատիկ սանուց եւ սանուհեաց դպրոցական դասագրեանց եւ այլ կարօտութեանց՝ նպաստ օգնել որոշած լինելով՝ երեք տարուան մէջ հաւաքեալ 3690 դահեկանէն վճարեցին,
922 $\frac{1}{4}$ դհ. Հայոց Մ. Ընկերութեան,
1199 $\frac{1}{4}$ » Ս. Յովհաննէան վարժարանի
1199 $\frac{1}{4}$ » Յիսուսեան »
369 » Հայկեան »

Ընկերութեան հիմնադիրք, որք միանգամայն գործադիր ժողովն կը կազմեն, չորս անձերէ կը բաղկանայ, որք են Հաճի Մանիէլ աղա, Եղաճեան, Հաճի Ար-

րահամ աղա Էշէքճեան, Պետրոս աղա Յովհաննէսեան եւ Գրիգոր աղա Ֆիտանեան: Արդարութեան եւ երախտագիտութեան պարտք մ'ի սակայն գոհութեամբ յիշել սոյն արդոյ բարեկամաց անձնուէր ջանք ու զոհողութիւն եւ անդու աշխատողութիւն, որ ամեն վհատեցուցիչ պարագաներ առաթուր կոխելով, համբերութեամբ եւ յարատեւութեամբ գործեցին եւ այսպիսի գովելի յաջողութիւններ ունենալով, իրենց գլուխ փառօք պսակուեցաւ, եւ աղքատիկ սանուց եւ սանուհեաց սրտերուն մէջ շնորհակալութեան եւ երախտագիտութեան անմահ յիշատակներ թողուցին:

Ապրին այսպիսի բարերարք Ազգիս, եւ շնորհէ Աստուած ամեն խնամողութիւն եւ կարողութիւն, որպէսզի եւս առաւել մեծ փութով յառաջ տանին սոյն բարձրանալու ձեռնարկութիւններ յօգուտ թշուառ եւ խղճալի աղքատ տղայոց եւ աղջկանց դաստիարակութեան:

ՄԻՋՐԱՆ

Ռոտոսդոյ
1884 Նոյ. 14/26

ՄԱՐՍՈՒԱՆՈՒ

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՅԸ

Մարտուանէն Գ. Յ. Մալարեան ստորագրութեամբ գրութիւն մը ստացանք Նոյեմբեր 1 ամսաթուով որ տեղւոյն Աստուածաբանական ճեմարանին քննութեան մանրամասն մէկ նկարագրութիւնը կը պարունակէ յորմէ կը քաղեմք հետեւեալն:

Սոյն ճեմարանի քննութիւնն տեղի ունեցած է ի Հոկտ. 31 ուրբաթ օր ի ներկայութեան բազմաթիւ երկսեռ հանդիսականաց: Ընթացաւ արտք քննուած են ի մեկնութեան Հռովմայեցոց թրդթոյն, ի քարոզաբանութեան եւ ի մեկնութեան Յայտնութեան Ս. գրոց:

Արդոյ նամակագիրն մեծաւ բերրանօք կը յիշէ զԲրոք. Պատ. Կ. Թովմասեան ցուցնելով թէ նորա խնամատար աշխա-

տուրթիւնքն մեծաւ յաջողութեամբ արգիւնաւոր եղած են, ոչ միայն Աստուածաբանական ձեմարանին մէջ, այլ նաեւ երկու բարձրագոյն դպրոցաց սանուց եւ սանուհեաց իսկ, որոց ինքն կը գաստխօսէ հայկաբանութեան եւ մոտաւորական փիլիսոփայութեան, վաղեմի ազգաց պատմութեան եւ բնագիտութեան ուսմանց վրայ այլովքն հանդերձ: Ընթերցաւորութիւն երկուքն Պ. Յարութիւն Գ. Արմաղանեան Սթանոզցի եւ Պ. Յովհաննէս Թ. Գայանեան Հաճի գիւղցի խնամալից գեղեցիկ ճառեր խօսած են աստուածաբանական ընտիր նիւթերու վրայ: Նոյն երեկոյ դարձեալ հանդէսը տեղի ունեցած է յեկեղեցւոյն ընթացաւորութիւն վկայականի բաշխման ատիւ, ուր սոքա դարձեալ յաջողակութեամբ ճառախօսած են հետեւեալ նիւթերու վրայ:

1. Պ. Յովհաննէս Թ. Գայանեան Հաճի գիւղցի նիւթ ունենալով «Որբան եւ Դամբան»:

2. Պ. Յակոբ Պ. Ապաճեան Կեստրացի, նիւթ ունենալով «Երկրաբանութեան եւ ծննդոց առաջին գլխոյ համաձայնութիւնն»:

3. Պ. Յարութիւն Գ. Արմաղանեան Սթանոզցի, նիւթ ունենալով «ՂԽարտիրոսութիւնն»: Սոքա երեք կիւն եւս գեղեցիկ ոճով յաջողած են բացատրել իւրեանց նիւթեր, մերթ ընդհատեալ քաղցըր երգերով եւ բուն ծափահարութեամբ:

Յայնժամ յաւարտ ճառախօսութեանց գրութիւն մը կարգացուած է ի ձեռն եկեղեցւոյն Հովիւ Պատ. Մ. Իգնատիոսեանի ընթացաւորութիւն կողմանէ գրեալ յորում նոքա շնորհակալութիւն եւ երախտագիտութիւն յայտնած են աւելրեանց Արթ. Ուսուցիչս:

Յուսկ ուրեմն Պատ. Սմիթ-Հ վկայականի բաշխման ատիւ ազգու եւ սըր-ռուչ ուղերձ մը խօսելով՝ հանդէսն վերջացած է Պատ. Րիկսի աղօթքով:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Մօտերս Գերմանական կառավարութեան հրաւիրանօք դեսպանախորհուրդ մը գումարուեցաւ Քոնկոյի ծովածոցի եւ չրջակայ գաւառաց մէջ վաճառականական ազատութեան վերաբերմամբ: Սոյն դեսպանախորհուրդոյ անդամակցողք էին տասն եւ հինգ մեծ եւ փոքր տէրութեանց ներկայացուցիչք որք վեց կարեւոր կէտերու վրայ համաձայնութիւն մը գոյացուցին:

Առաջին չորս կէտերը կը վերաբերին վաճառականական ապահովութեանց եւ Քոնկոյի ջուրերուն վրայ ազատ նաւարկութեան առանց ո եւ է ազգայնութեան խտրութեան:

Հինգերորդ կէտը կը վերաբերի կենաց եւ ստացուածոց ապահովութեան, եւ նաեւ շարժական եւ անշարժ կալուածոց գնման, վաճառման ու փոխանցման, եւ արհեստից մէջ իրաւանց համահաւասար վայելման ինչպէս բնիկք նոյնպէս եւ ոտարազգիք:

Վեցերորդ կէտը կը վերաբերի ամենայն տէրութեանց՝ որք վեհապետական իրաւունք կամ ազդեցութիւն մ'ունին ի Քոնկոյ, յանձն կառնուն հսկել բնիկ ժողովրդեան պահպանութիւնն եւ նոցա բարոյական եւ նիւթական դարգացմանց սլայմաններն, աջակցիլ գերութեան եւ մանաւանդ գերեվաճառի ջնջման: Այդ տերութիւնք պիտի պաշտպանեն կրօնական, գիտական եւ այլ ամեն օգտակար հաստատութիւն եւ ձեռնարկ որոց նըստատակն է կրթել գրնիկս եւ անոնց հասկցնել ու գնահատել տալ քաղաքակրթութեան օգուտներն: Քրիստոնեայ միսիօնարք եւս պիտի պաշտպանունին: Խղճի ազատութիւնն եւ կրօնական թոյլտուութիւնք մասնաւորապէս երաշխաւորեալ են թէ բնիկներու եւ թէ օտարականներու համար: Ամենայն կրօնից համահաւասար ազատ եւ հրապարակային գործադրութիւնն, կրօնական հաստատութիւններ կառուցանելու եւ

ամեն կրօնքի վերաբերող առաքելութիւններ կազմաւորելու իրաւունք սեղման եւ արգելքի ենթակայ չեն երբեք:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

ԱՆԳՂԻԱ. Մր. Կլոտագոնի ընտրական իրաւանց ընդարձակման ծրագիրը նոյնութեամբ ընդունուեցաւ Լորտերու ժողովոյն մէջ:

— Միացեալ Նահանգաց նախագահական ընտրութեան վերջնական արդիւնքը ծանուցուած է այժմ: Մր. Քլիվլենտ եւ նորա օգնական Մր. Հէնարիկս ընտրուած են որ իրենց պաշտօնին գլուխը կ'անցնին ի Ուաշինկթոն Մարտ 1, 1885:

— Ռուսաց կառավարութիւնը մեծ դուռններ յատկացուցած է Պաթումի նաւահանգիստն բարւոյնքելու եւ Օսմ. հին բերդերուն տեղ Պաթումի շուրջը նոր ամրութիւններ կառուցանելու համար: Կ'ըսուի թէ քիչ ատենէն Պաթումի առեւտրական եւ ռազմագիտական կարեւոր դիրք մը պիտի ունենայ:

— Մայրաքաղաքիս առողջապահական խորհուրդն իւր Գշ. աւուր նստին մէջ՝ յետ երկար վիճարանութեան որոշում քրաւ ջնջել վառնայէն, Դանուբէն եւ Ռուսական նաւահանգիստներէն եկող շոգենաւուց քարանթինան, եւ առ ժամանակեայ կերպիւ միայն 24 ժամու քարանթինա հաստատել անոնց համար. իսկ Գաղիայէն, Սպանիայէն եւ Իտալիայէն եկող նաւերու եւ ուղեւորաց համար դրուած քարանթինան հինգ աւուր թիցուց:

Առողջապահական խորհրդոյ սոյն որոշումն կայսերական կառավարութեան վաւերացման պիտի մատուցուի: Նկատելով որ ֆոլերան բոլորովին անհետացած է Եւրոպայէն, կը կարծուի թէ կառավարութիւնը պիտի հրամայէ վերոյիշեալ սրտմանց գործադրութիւնն: Իսկ Գաղիոյ արտաքին գործոց նախարարութեան կողմէ օտար երկիրներու Գաղիական դեսպանաց եւ հետեւապէս Կ. Պոլ-

սոյ գործակատարին ուղղեալ հեռագիր մը պաշտօնապէս կը ծանուցանէ թէ՝ քուրան բոլորովին անհետացած լինելով ի Գաղիա, պէտք է ի գործ դնել իւրեանց ազդեցութիւն, որպէս զի Գաղիական սպրանաց եւ ուղեւորաց համար հաստատեալ քարանթինան բարձուի:

— Վերջին թուրքո-Ռուսական պատերազմէն վնասեալ Ռուս հպատակաց տըրուելիք հատուցմանց մէկ հինգերորդ մասն՝ որ է 50,000 ռսկի՝ այս օրերս Օսմ. Կայս. Պանքային կողմէ պիտի վճարուի Ռուսիոյ դեսպանատուն, նախարարաց խորհրդոյ նախապէս տուած որոշման համաձայն: Այս վճարում պիտի փոխարինուի այն փոխառութեամբ, որուն համար եւմտական նախարարութիւնը ժամանակէ մ' ի վեր կը բանակցի Օսմ. Կայսերական Պանքային հետ այնպիսի պայմաններով, որք դեռ վերջնապէս որոշուած չեն:

ՀԱՄՈՎ-ՀՈՏՈՎ

ՆՐԱՍՏԻՐԱՅ

ԳԵՐ. Գ. Ծ. Վ. ՍՐՈՒԱՆՁՏԵԱՆՑ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՆՏԱՆԻԱՆ

(Արամեան)

Դերաստաւի Հեղինակին սոյն գործ որ կը պարունակէ Հայկական դաւառաց տեղագրութիւնն, վիճակագրութիւնն, գեղջական բառեր եւայլն, ամփոփեալ իբր 400 երես պարունակող հատորի մը մէջ պատրաստուած է Արամեան վայելուչ տպագրութեամբ:

Կը վաճառուի ի գին 10 դահեկան ամեն Հայ գրավաճառաց քով: Կեդրոնատեղին է Արամեան ասպարան, Յակոբեան խան:

Խմբագիր - ՏԵՐԵԳ

Լ. ՍՏԵՓԱՆ Խ. ԻԹԻԻՃԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ
Չապագայիւր, Յակոբեան խան ԹԵԼ 13